

איכות סביבה

"בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את האדם הראשון נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחין הן וכל מה שבראתי בשבילך בראתי. תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי שאם תקלקל אין מי שיתקן אחריך"

קהלת רבה פרשה ז' כח'

בעת האחרונה מרבית לעסוק בשיח הציבורי בשאלות וסוגיות בנושא איכות הסביבה. הנושא מקבל ביטוי בצורות שונות: הקמת מפלגות הנושאות את דגל שימור הסביבה, ועידות בינלאומיות מנסות להעלות את הנושא על סדר היום העולמי, נכתבות תכניות לימודים לגני ילדים ולבתי הספר וסרטים ותכניות טלוויזיה מנסות לטפל בנושא. ביחידה שלפנינו בחרנו להאיר את הנושא באמצעות שירים העוסקים ביחסי גומלין בין האדם לסביבתו.

תמונת נוף – משה טבנקין

האירוע בשיר מתרחש "בלב השדה". ביטוי זה חוזר בכל בית מבתי השיר. כך מודגשים העומק והעוצמה של יחסי הגומלין בין האיכר-פלח ובין אדמתו. תוקף נוסף לקשר העז בין השניים מתקבל מתיאור הפלח שמחכה לגשם עד שזה משקה אותו ממש כפי שהוא משקה את רגבי אדמתו. בתיאור הזה הופך הפלח לחלק מן השדה שלו.

בשיחה עם התלמידים אפשר לבקש מהם שיתארו את המתרחש בשיר. לתאר את מזג האוויר בשיר לצטט ביטויים המתארים את הגשם. (כגון: גשם זעף ניתך. . . סוחף ושוטף ושוקק. להסביר את תפקידה של וי החיבור המופיעה ברצף).

אפשר לבקש לזהות את מיקום הפלח בשדה. ומהי משמעות המיקום שלו. תארו בפרוט את הפלח העומד בשדה ומה שקורה לו.

מדוע מושיט הפלח ידיים כמברך? מדוע הוא מחייך וצוחק?

תארו את יחסי הגומלין בין הפלח והגשם. באילו דימויים משתמש היוצר? (לדוגמא: "כאב הסולח לבנו, , , כאם לתינוק. . . גשם זב מבגדיו. . .)

בשיר מופיעות מספר מילים שאינן שגורות בשפה העכשווית של התלמידים כגון: יקלח, נתך, שוקק, זב. כדאי להסב את תשומת ליבם לפירוש ולמשמעות של המילים האלה).

האם קרה לכם שהתהלכתם בגשם סוחף? מה עשיתם? מה הרשתם?

השוו את הרגשות שלכם לרגשות הפלח בשיר. ממה נובע ההבדל?

(ההנחה היא שילדים עירוניים שאין להם קשר לאדמה לא יבינו את גודל ההזדהות ועוצמת התחושות של הפלח. יש מקום לשוחח על כך. יש כמובן לגיטימיות לתחושות שונות ביחס לגשם.)

מדוע הבתים מסתיימים המילים: וצוחק. . . ומחייך. . . וצוחק. . . ?

העולם בזכותו של מי קיים? – שאל טשרניחובסקי

השיר פותח בשאלה שהתשובה עליה ניתנת במהלך השיר. העולם לאחר בריאתו מתקיים בזכות כל הצמחים והיצורים הממלאים אותו.
רצוי לעסוק בפרשנות של המילה "בזכותם".

בזכות – " בגלל מעשה טוב של... תודות ל... (המילון החדש אבן שושן א' 1998)

- ❖ הילדים ימנו את הדברים שבזכותם העולם קיים ויצינו היכן הם מתקיימים (מבחינה פיסית לדוגמא: ניצנים... קיימים בשדות ובגנים... וכן הלאה).
 - ❖ הילדים יצינו מה מאפיין אותם ומה משותף להם. (הדובר בחר להביא דוגמאות של פרטים בטבע מן החי ומן הצומח שהם קטנים במיוחד ואולי לא בולטים. לדוגמא: פרפרים, ניצנים... למרות היותם קטנים הם ממלאים את העולם "בכל מקום ובכל הזמנים". יש ניגודיות בין המימדים שלהם לבין המקום שהם נמצאים בו. לדוגמא פרפרים מתעופפים "בשדות ובכרים". יש להם חשיבות ותפקיד בקיום העולם הן מבחינת העשרתו בנוי ויופי והן בהעשרתו במזון. בהיבט אקולוגי לכל אחד מהפרטים יש תרומה משלו לקיום העולם. פגיעה בהם, עלולה לשבש ולפגוע באיזון של הסביבה.
 - ❖ התייחסו לביטויים כגון: שדות, גנים, יערות, כרים. פרשו את המילים ונסו למצוא מלים נרדפות.
 - ❖ זהו את המיקום של כל אחד מהביטויים בפעילות הקודמת. במרחב הקרוב לכם. מה מאפיין כל אחד ממקומות שנזכרו.
(כמו כן ניתן לקשר את הביטויים לנושא בריאת העולם).
- כדאי להבהיר את משמעות הביטוי "קטנטנים". המושג מתפרש כהכללה לכל היצורים שנזכרו קודם לכן בשיר כולל האדם, שלעומת העולם כולו גם הוא קטנטן יחשב.
הבית האחרון בשיר מרמז על מקומו של האדם בעולם ועל האחריות והמחויבות שיש לו כלפיו.

מיכל ירדה לדבר עם השדות – זאב

- המוטיב המרכזי בשיר הוא שתיקתה של מיכל. המוטיב בא לידי ביטוי בצורות לשוניות שונות: "אך הדברים נשאו בליבה כמו שיר". "מאום לא הגידה". "ולא אמרה". " בסיום השיר כשהמוטיב הולך ומתפתח היא אמרה "דברתי בלשון השדות הנובטים באין קול". (אוכסימורון - דבר והיפוכו)
- ❖ תארו את השדה על פי השיר.
 - ❖ מה מיוחד בשדה?
 - ❖ מה חושבת מיכל כשהיא עומדת נוכח השדה?
 - ❖ אילו שאלות ופליאות מעלה מיכל נוכח השדה?
 - ❖ אלו רגשות מציפים את מיכל כשהיא עומדת נוכח השדה?

❖ בשיר מופיעים דימויים והאנשה הלקוחים מעולם המשפחה. אתרו אותם והסבירו אותם. לדוגמא : " איך צמחת וגדלת ומבעד לחלון אלי נבטת".
וכן "בין ענן אל השדות התכופפו השמים, כאמא שלה, המתכופפת אל התינוק פקוח העיניים להשקותו."

❖ מדוע שתקה מיכל כשלמעשה התכוונה לדבר עם השדות?

(כדאי לשוחח בכיתה על משמעות המשפט :
"דיברתי בלשון השדות הנובטים באין קול".
זה המשפט היחיד שמיכל אומרת ובו היא מסבירה ומתארת שהיא דיברה בלשון שבה השדות דוברים :
'באין קול'. לתפיסתה, זהו השקט של הטבע.
שימו לב למבנה הלא סימטרי של השיר. יש בו בתים שאינם שווים באורכם וטורים קצרים וארוכים. כדאי לברר מהן המשמעויות שניתן לייחס במיוחד לשורות הארוכות ולקצרות).

מגדל של קונכיות – שלומית כהן-אסיף

השיר מעמיד במרכז את הקונכייה הבאה מן הים, כתופעת טבע מיוחדת. הילד מצמיד את אוזנו לקונכייה ואומר שאפשר לשמוע ממנה את קולות הים. בעומדו מול הים היאמית הוא שומע את קולותיו ורחשיו באופן ישיר (ולא דרך הקונכייה) וכך הוא מגלה ש"לים יש קול של קונכייה".
יש בשיר אמירה שאולי כדאי לחוות את הטבע וליהנות ממנו בצורה עקיפה, דרך קונכייה, אלא באופן בלתי אמצעי בהתבוננות ב'דבר' עצמו – הים.
יש כאן אמירה צנועה ועקיפה הקוראת להתחבר אל הטבע ולשמור עליו.

- ניתן לבקש מן הילדים שיביאו קונכיות. יתארו אותן, יאזינו להן ויספרו מה הם שומעים.
- הילדים יספרו על חוויות שיש להם משהות בים.

גן השקמים – יצחק יצחקי

השיר עוסק במתח בין שימור הטבע, המגולם בעץ השקמים, לבין פיתוחה של העיר תל-אביב. היוצר מרחיב את שני הנושאים : בחלקו הראשון (בתים 1-3) עוסק במיוחד בגן השקמים והאירועים שהתרחשו בו וסביבו והחלק השני (בתים 4-5) עוסק במיוחד בבנייה המואצת והתרחבותה של העיר.

- ❖ תארו מה היה מקומם של השקמים על רקע הנוף ואורח החיים של ימי תל-אביב הקטנה.
- ❖ תארו את השינוי שחל בעיר תל-אביב ובעקבותיו השינוי שחל בשקמים.
- ❖ בשיר כתובים שני ביטויים המתייחסים לעצי השקמים:
"הלבין אז ראשם מאבק."
"נוזר בשקמים ירוקים."
הביעו דעתכם על ביטויים אלה.
- ❖ השיר מבטא געגועים "לאותם הימים". חפשו בשיר מסרים סמויים וגלויים המבטאים תחושה זו.
- ❖ לשיר זה יש מנגינה. הקשיבו למנגינה ונסו למצוא זיקות בין המלים לרוח המוסיקה של השיר.
- ❖ ערכו רשימה של פעולות האדם בתל-אביב 'הישנה' לעומת המתפתחת. מה אפשר ללמוד מכך?
- ❖ הביעו דעתכם על הדילמה שעולה בשיר.

פרח – זאב

- השיר מבטא את הקשר בין הפרח והאדם. האדם כאן הוא בדמות "עובר-את-המשעול" אולי בדרך המקרה, אולי במכוון. בכל פעם שהדובר עובר במשעול הוא רואה פרח, גם אם בפועל ישנו רק גבעול, ניצן או פרי. בעיניו זו יצירה שלמה.
- ❖ כתבו כיצד מתואר הפרח והשינויים שחלים בו (צטטו את מלות התואר).
 - ❖ מהי הזיקה בין הזמן החולף לבין מה שקורה לפרח.
(השיר מתאר את המחזוריות של הפרח החל מגבעול שעולה, ניצן, פרח וכלה בפרי. השיר מסתיים במלה "פרח" ושלוש נקודות המרמזות על השתלשלות התהליך מחדש. השיר מסתיים כמו שהתחיל, במלה "פרח").
 - ❖ שימו לב לבתים עם השורות הקצרות, בהם יש ריבוי פעלים. מהי המשמעות הנובעת מהמבנה הזה?
 - ❖ בשיר). הביעו דעתכם באיזו נימה נאמרת המלה בכל פעם. באיזו נימה אתם הייתם מבטאים את המלה.
(בשיר רשימה של ביטויים ודימויים מיוחדים מאוד. מומלץ להפנות תשומת התלמידים לצרופים אלה ולהבהיר את משמעותם, כגון: "גבעול...סגור כסוד" "ליל גובר, שחר נושר" "אור חולף").
 - ❖ תארו את יחסי הגומלין בין עובר האורח לפרח ומהי המשמעות המסתתרת מאחוריהם. האם גם לכם נוצרה מערכת יחסים מיוחדת בין אובייקט מהטבע (עץ מיוחד, פינה על שפת אגם או פרח).

הפעילות חוברת ע"י חיה לחמן ואיריס ברקוביץ – מרכז תכנון לימודים מכללת בית ברל

© כל הזכויות שמורות למכללת בית ברל